

АНОТАЦІЯ

Савчук В. А. Особливості розвитку національної самосвідомості студентів ЗВО під впливом історичних міфів. – Кваліфікаційна наукова праця на правах рукопису.

Дисертація на здобуття наукового ступеня доктора філософії за спеціальністю 053 «Психологія». – Національний університет «Острозька академія». Острог, 2023.

У дисертації вивчено суть явища національної самосвідомості та психологічні аспекти історичного міфу, а також проаналізовано специфіку впливу історичних міфів на національну самосвідомість студентів ЗВО і розроблено методологічні рекомендації щодо впровадження результатів дослідження в навчальний процес.

Національні цінності та національна самосвідомість, особливо в часи плекання національної ідентичності, надзвичайно важливі для сучасної молоді, коли в той самий час імперія намагається поглинути та знищити нашу національну ідентичність і все, що з нею пов'язане. Це привертає увагу до досліджень та формування національної самосвідомості студентської молоді, яка далі підтримуватиме виплекані і формуватиме актуальні національні цінності. Важливість студентському віку в цьому контексті обумовлена по-перше, завершенням формування національної самосвідомості та ціннісної системи особистості на цьому етапі, а по-друге, його сенситивністю для розвитку рефлексії, громадянської самосвідомості та критичного мислення.

У дисертації розглянуто природу національної самосвідомості у контексті поняття самосвідомості в цілому, проаналізовано підходи до її структури та взаємозв'язки з національною ідентичністю, вивчено стан дослідження проблеми розвитку національної самосвідомості особистості у вітчизняній та світовій психології. Виявлено зв'язки між позитивною національною ідентичністю та високим рівнем толерантності, що мінімізує ризики розвитку етнічної ворожнечі та її експлікації в етнічних цькуваннях.

Національна самосвідомість передбачає усвідомлення та оцінку людиною чи цілою нацією себе як носія національних цінностей, які сформувалися в

системі конкретної спільноти в ході історії. Ключовими компонентами національної самосвідомості є самооцінка, домагання, соціально-психологічні очікування та «образ Я». До допоміжної структури національної самосвідомості також можна віднести національну ідентифікацію, знання і усвідомлення індивідом типових ознак своєї нації, усвідомлене ставлення до історії, сьогодення та майбутнього свого народу, знання про національну територію, усвідомлене і дійове ставлення до національних цінностей.

Особливе значення для національної самосвідомості має вивчення національної літератури, яка є чинником формування національної мови, етики, ідеалів, традиційних норм поведінки, особливостей національного характеру та світосприйняття, а також сприяє глибшому розумінню своєї відповідальності за себе і оточення. Такий фактор є насправді об'єднавчим для літературних та легендарно-міфологічних героїв країн, які розвиваються, виходячи з (пост)колоніального статусу. Це обумовлено переважанням зовнішнього локусу контролю в суспільній свідомості населення імперій на противагу країнам-борцям за незалежність, де однією з універсальних чеснот є особиста відповідальність окремо взятого індивіда або ж народу.

Тенденцію до підвищення рівня національної самосвідомості, яку ми простежили на рівні взаємодії з літературою свого народу, можна поширити і на твори, написані представниками інших націй. Позитивний вплив іноземних історичних міфів на національну самосвідомість обумовлений впізнаваністю спільної для різних культур загальної структури закодованого твору, який містить цілісні сенси та посилює.

Дослідження проблематики історичного міфу в психологічній науці дозволило виокремити підходи до визначення та структури цього явища. Історичний міф – це система позитивних оцінок історичних діячів та подій, яка є фундаментом сучасної національної політики та національно-визвольного руху, а структуру цього феномена становлять національний месіанізм, власний історичний шлях, колективний духу народу, протиставлення свого

національного інтересу національним інтересам панівних націй та заклик до будівництва автономного ладу.

Визначено психологічні функції міфу: інтегруючу (об'єднувальну), дезінтегруючу (розрізнявальну), ідентифікуючу, оптимізаційну (спрощувальну), прескриптивну (виховну) та пояснювальну. Міф за своєю природою суб'єктивний, оскільки в його основу можуть лягти отримані з різних джерелі дані, та універсальний, з огляду на його архетипність (відображення повторюваного досвіду людства). Міф має тісні взаємозв'язки з пам'яттю, зокрема з історичною, яка відображає бачення суспільством свого минулого.

На сучасному етапі історичні міфи можуть поширюватися багатьма інформаційними каналами (ЗМІ, Інтернет, освітні програми тощо), проте одним з найдавніших способів є їх інкорпорація в художню літературу. Ознайомлюючись через літературні твори з історичними наративами націй, що здобули перемогу в протистоянні імперській владі (на прикладі колишніх британських колоній), українська нація або народи, які наразі перебувають у боротьбі за власну незалежність, самобутність чи існування, можуть «надихатися» успіхом інших та інтеріоризувати модель вдалого завершення протиборства, вбачаючи в цьому процесі певну закономірну систему.

Пояснено сприйнятливність студентів як майбутньої інтелігенції до використання методики підвищення рівня національної самосвідомості та охарактеризовано відповідність національної еліти формуванню національної самосвідомості народу. Також розглянуто специфіку формування національної самосвідомості особистості у юнацькій віковій категорії 19-23 роки.

Крім того, в дослідженні вперше теоретично обґрунтовано психологічний механізм впливу історичних міфів на національну самосвідомість студентської молоді завдяки чотирьом визначеним критеріям: образу героя (через який історичний наратив впливає на самооцінку і знання типових якостей свого народу), контрастивній ідентифікації (вплив на знання національних рис і соціально-психологічні очікування), подібності історичного шляху (фактор

формування знання національних рис і усвідомленого та дієвого ставлення до минулого, теперішнього та майбутнього народу) та почуття відповідальності (вплив на домагання, усвідомлене і дієве ставлення до минулого, теперішнього та майбутнього народу і духовних та матеріальних національних цінностей). Пояснено психологічні особливості творення та активації життєвих сценаріїв завдяки наративам.

Наукова новизна дослідження також полягає в розкритті психологічних особливостей розвитку національної самосвідомості студентів ЗВО засобами іноземної літератури постколоніальних країн та їх історичних міфів і описі специфіки розробки та наповнення відповідного академічного курсу літературознавчого циклу. Критеріями відбору творів програми дисципліни були: 1) належність їх авторів до народів Британської імперії, які мали історію боротьби за свою незалежність; 2) широке визнання відповідних літераторів; 3) наявність історичних міфів у творах.

Здійснено аналіз міфологічних елементів творів письменників (пост)колоніальних англomовних культур (ірландської, шотландської, нігерійської, індійської та австралійської), що увійшли до програми авторської курсу для експериментальної групи. Найчастіші механізми міфологізації передбачають ідеалізацію історичної постаті, збільшення масштабу (або неочікуваності) певної історичної події з метою драматизму, відсутність згадок про певні історичні події та факти. Інша категорія міфів – це програмні гранд-наративи (наприклад, британський цивілізаторський імперський міф) або ж контр-наративи (сконструйовані з точки зору колонізованого народу).

Емпірично доведено вплив вивчення літератури, що містить історичні міфи, на рівень сформованості компонентів національної самосвідомості студентської молоді, а також її готовність до міжнаціональної та міжкультурної взаємодії. В експерименті взяли участь 82 студенти віком 19-23 років ($M = 19,6$), 18 хлопців, 64 дівчини. Експериментальну групу склали 44 студенти III курсу факультету романо-германських мов, а контрольну – 38 студентів III курсу факультету міжнародних відносин.

Емпірична частина дослідження складалася з констатувального та формувального експериментів. На констатувальному етапі було виявлено подібні показники національної самосвідомості в експериментальній (ЕГ) та контрольній групах (КГ): високий рівень 36% ЕГ, 34% КГ; середній 61% ЕГ, 66% КГ, низький: 2% ЕГ, 0% КГ (середнє значення: 20,07 ЕГ, 20,18 КГ). Подібними є і показники рівня розвитку громадянських рис: в обох групах 82% – високий рівень, 18% – середній, а низького рівня не виявлено (середні бали – 3,96 ЕГ та 4,01 КГ).

Після констатувальної фази студенти експериментальної групи прослухали авторський курс «Література англomовних країн», що передбачав вивчення творів, які містять історичні міфи, з метою формування національної самосвідомості, і призначений передусім для студентів-філологів. Саме цей сегмент студентів – майбутня інтелігенція – вивчає літературу країн із історичним шляхом подібним до українського, а потім ефективно формуватиме суспільну думку. На практичних заняттях у контексті вивчених творів студенти експериментальної групи обговорювали низку тем, що стосуються понять «нація» та «національний»: стратегії міжнаціональних контактів, національний характер та ідентичність, риси національного героя, національні стереотипи, сімейно-кланові зв'язки, конативний аспект самосвідомості персонажа.

Повторне вимірювання національної самосвідомості студентів, їхніх громадянських якостей та етнонаціональних уявлень показало зростання показників національної самосвідомості в експериментальній групі на фоні помітного зниження в контрольній групі (високий рівень +2% ЕГ, -11% КГ; середній бал +0,57 ЕГ, -1,00 КГ). Внаслідок формувального експерименту виявлено також якісні зміни у показниках національної самосвідомості. Зріс інтерес до способу життя свого та інших народів і готовність до міжнаціональної взаємодії (+7% ЕГ, -16% КГ). Простежуємо закріплення позитивних автостереотипів (+16% ЕГ) і відхід від пов'язаних із негативними емоціями: меншовартістю (-5% ЕГ, +11%КГ) і соромом (-9% ЕГ, КГ без змін). Зросла актуальність національних інтересів та необхідності їх відстоювати

(+11% ЕГ, -5% КГ) і значущості категорій, що свідчать про національну самоідентифікацію (середній показник зросту +12% ЕГ). Підвищилося усвідомлення студентами інтегруючої ролі релігії на рівні взаємодії (+21% ЕГ) та національної ідентифікації (+4 рангові позиції ЕГ, -3 КГ). Це обумовлює зниження егоїстичного мислення та тяжіння до дотримання прийнятих народом правил поведінки (+14% ЕГ, -13% КГ).

Таким чином, було підтверджено гіпотезу дослідження про наявність психологічного впливу вивчення історичних міфів з літератури англомовних країн колоніальних режимів, на підвищення рівня національної самосвідомості студентів.

За результатами експерименту було сформульовано методичні рекомендації спрямовані на розвиток національної самосвідомості студентів українських ЗВО. Пропонуємо кількісно та тематично збільшити обсяг вивчення творів світової літератури, що містять історичний наративний компонент, який має формотворчий вплив на національну самосвідомість, та, водночас, заохочувати вивчення самобутнього українського культурного світу. Також рекомендуємо на заняттях літературознавчих предметів та курсів суспільствознавчого циклу розглядати проблематику конструювання ідентичності. Крім того, вбачаємо необхідність у розвитку в здобувачів освіти компетенції виявлення та адекватного реагування на історичні міфи. Розроблена методика вивчення міфологічного матеріалу призначена для майбутньої інтелігенції країн, що перебували під владою імперії, і яка в подальшому формулюватиме сенси для своєї нації. Адже для конструювання концептів, що сприяють підвищенню національної самосвідомості, потрібна когорта прогресивних молодих літераторів, журналістів, фахівців, які здатні запозичувати досвід народів зі схожим історичним шляхом, проводити аналогії зі своєю нацією та увиразнювати власну ідентичність.

Ключові слова: національна самосвідомість, національна ідентичність, історичний міф, наратив, аксіологія, рефлексія, література, студенти ЗВО, життєвий сценарій, етнічні цькування, інтелігенція.

ABSTRACT

Savchuk, V. A. Peculiarities of the Development of Higher Education Students' National Self-Consciousness as Affected by Historical Myths. – Manuscript.

Thesis for Doctor of Philosophy degree (specialty 053 Psychology). – Ostroh Academy National University. Ostroh, 2023.

The dissertation contains the study of the essence of the phenomenon of national self-consciousness and the psychological aspects of the historical myth, as well as analyzes the specifics of the impact of historical myths on the national self-consciousness of students of higher education institutions. Methodological recommendations for the implementation of research results in the educational process were also developed.

National values and national self-consciousness, especially in times of nurturing national identity, are extremely important for today's youth, when at the same time the empire tries to absorb and destroy our national identity and everything related to it. This draws attention to research and the formation of national self-consciousness of student youth, which will support cherished national values and form new ones. The importance of student age in this context is evident due to the completion of the formation of national self-consciousness and the value system of an individual at this stage. Moreover, it is a sensitive period for the development of reflection, civic self-consciousness, and critical thinking.

The dissertation examines the nature of national self-consciousness in the context of the concept of self-consciousness as a whole, analyzes approaches to its structure and interrelationships with national identity, examines the state of research on the development of the national self-consciousness of an individual in Ukrainian and world psychology.

National self-consciousness involves the awareness and evaluation of a person or an entire nation as a bearer of national values, which have been formed in the system of a particular community in the course of history. The key components of national self-consciousness are self-esteem, aspiration, socio-psychological expectations, and self-image. The auxiliary structure of national self-consciousness

also includes national identification, knowledge and awareness of the typical national traits, a conscious attitude to the past, present and future of one's nation, knowledge about national territory, conscious and effective attitude to national values.

The study of national literature is of particular importance for national self-consciousness as it is a factor in the formation of the national language, ethics, ideals, traditional norms of behavior, features of the national character and worldview. National literature also contributes to a deeper understanding of one's responsibility for oneself and the one's environment. Such a factor is unifying for literary and legendary-mythological heroes of developing countries which have (post)colonial status. The reason for it is the prevailing external locus of control in the public consciousness of the population of empires. It contrasts starkly with countries which were or are fighting for their independence, as one of the universal virtues in these nations is the personal responsibility of an individual or the whole nation.

The tendency to increase in the level of national self-consciousness, which is observed at the level of interaction with the literature of one's own people, can be also applied to the works written by representatives of other nations. The positive influence of foreign historical myths on national self-consciousness is caused by the ability to identify the general structure of the coded work, which common in different cultures and which contains integral meanings and messages.

The study of the problems of the historical myth in psychological science made it possible to single out approaches to the definition and structure of this phenomenon. A historical myth is a system of positive evaluations of historical figures and events, which is the foundation of modern national politics and the national liberation movement. The structure of the historical myth includes national messianism, one's own historical path, the collective spirit of the nation, the opposition of one's national interest to those of the dominant nations, and the call for the construction of an autonomous system.

The psychological functions of the myth are as follows: integrating (unifying), disintegrating (differentiating), identifying, optimizing (simplifying), prescriptive (educational) and explanatory. A myth is subjective in nature, since it can be based

on the data obtained from various sources. It is also universal, due to its archetypal nature (reflection of the repeated experience of humanity). Myth has close relationships with memory, in particular with historical memory, which reflects society's vision of its past.

At the modern stage, historical myths can be spread through many information channels (mass media, Internet, curricula, etc.), but one of the oldest ways is their incorporation into fiction. By learning through literary works the historical narratives of nations that won victory in opposition to imperial power (as an example of former British colonies), the Ukrainian nation or nations which are currently in the struggle for their own independence, identity, or existence, can be inspired by the success of others and internalize a model of successful completion of the confrontation, seeing a certain regular system in this process.

The receptivity of students as future intelligentsia to the use of methods of raising the level of national self-consciousness is explained, and the correspondence of the national elite to the formation of the national self-consciousness of the people is characterized. The specifics of the formation of the national self-consciousness of the individual in the youth age category of 19-23 years are also considered.

In addition, for the first time, the research theoretically substantiates the psychological mechanism of the influence of historical myths on the national self-consciousness of student youth thanks to four defined criteria: the image of the hero (through which a historical narrative affects self-esteem and knowledge of the features of national character), contrastive identification (which makes possible the influence on the knowledge of national traits, and socio-psychological expectations), similarities of the historical paths (which is a factor in the formation of knowledge of national features and the conscious and effective attitude towards the nation's past, present and future) and the sense of responsibility (influence on aspirations, conscious and effective attitude towards the past, present and future of the nation as well as spiritual and material national values).

The scientific novelty of the study also consists in revealing the psychological features of the development of national self-consciousness of students of higher

education institutions by means of foreign literature of (post)colonial countries and their historical myths and describing the specifics of the design and the content of the corresponding academic course of the literary cycle. The criteria for selecting the works of the course curriculum were as follows: 1) belonging of their authors to the peoples of the British Empire, which had a history of struggle for their independence; 2) wide recognition of the writers considered; 3) the presence of historical myths in the works.

An analysis of the mythological elements of the works by writers of (post)colonial English-speaking cultures (Irish, Scottish, Nigerian, Indian, and Australian), included in the program of the course for the experimental group, was carried out. The most frequent mechanisms of mythologizing involve the idealization of a historical figure, an increase in the scale (or unexpectedness) of a certain historical event for the dramatizing purposes, the absence of mention of certain historical events and facts. Another category of myths are program grand-narratives (for example, the British civilizational imperial myth) or counter-narratives (constructed from the point of view of colonized people).

The influence of studying literature containing historical myths on the level of formation of the components of the national self-consciousness of student youth, as well as their readiness for inter-ethnic and inter-cultural interaction, has been empirically proven. 82 students aged 19-23 ($M = 19.6$), 18 males and 64 females, took part in the experiment. The experimental group consisted of 44 third-year students of the College of Romance and Germanic Languages, and the control group consisted of 38 third-year students of the Faculty of International Relations.

The empirical part of the study consisted of diagnosing and formative experiments. At the diagnosing stage, similar indicators of national self-consciousness were found in the experimental (EG) and control groups (CG): a high level of 36% of the EG, 34% of the CG; medium level – 61% EG, 66% KG, low level: 2% EG, 0% KG (mean: 20.07 EG, 20.18 KG). Indicators of the level of development of civic traits are also similar: in both groups, 82% have a high level,

18% have an average level, and no low level was found (average scores: 3.96 EG and 4.01 KG).

After the diagnosing phase, the students of the experimental group took the course on Literature of English-Speaking Countries, which involved the study of works that contain historical myths. The aim of the course is forming national self-consciousness of the students, and it is primarily intended for philology students. It is this segment of students – the future intelligentsia – that studies the literature of countries with a historical path similar to Ukrainian, and then effectively shapes public opinion. At practical classes in the context of the studied works, the students of the experimental group discussed a number of topics related to the concepts of “nation” and “the national”: strategies of international contacts, national character and identity, features of a national hero, national stereotypes, family-clan ties, conative aspect self-consciousness of the character.

Repeated measurement of students’ national self-consciousness, their civic qualities and ethno-national ideas showed an increase in indicators of national self-consciousness in the experimental group compared to a noticeable decrease in the control group (high level +2% EG, -11% CG; average score +0.57 EG, -1.00 KG). As a result of the formative experiment, qualitative changes in indicators of national self-consciousness were also revealed. Interest in the way of life of one’s own and other peoples and readiness for international interaction increased (+7% EG, -16% CG). We observe the consolidation of positive self-stereotypes (+16% EG) and the departure from those associated with negative emotions: inferiority (-5% EG, +11% CG) and shame (-9% EG, CG unchanged). The relevance of national interests and the need to defend them increased (+11% EG, -5% CG) and so did the importance of categories that testify to national self-identification (average growth rate +12% EG). Students’ awareness of the integrating role of religion at the level of interaction (+21% EG) and national identification (+4 rank positions EG, -3 CG) increased. This leads to a decrease in selfish thinking and a tendency to follow the rules of behavior accepted by one’s own people (+14% EG, -13% CG).

Thus, the research hypothesis about the existence of a psychological influence of studying historical myths incorporated in the literature of English-speaking countries of colonial regimes on raising the level of national self-consciousness of students was confirmed.

Based on the results of the experiment, methodological recommendations aimed at the development of national self-consciousness of students of Ukrainian higher education institutions were designed. We propose to quantitatively and thematically increase the scope of study of works of world literature that contain a historical narrative component which has a formative influence on national self-consciousness, and at the same time encourage the study of the original Ukrainian cultural world. We also recommend considering the issue of identity construction in classes of literary subjects and courses of the social science cycle. In addition, we see the need to develop the competence of identifying and adequately reacting to historical myths in the university students. The developed method of studying mythological material is intended for the future intelligentsia of the countries that were under the power of the empire, and who will later formulate meanings for their nation. Finally, in order to construct concepts that promote national self-consciousness, a cohort of progressive young writers, journalists, and specialists is needed who are able to borrow the experience of peoples with a similar historical path, draw analogies with their nation, and express their own identity.

Key words: national self-consciousness, national identity, historical myth, narrative, axiology, reflection, literature, HEI students, life script, ethnic harassment, intelligentsia.

Апробація результатів. Основні положення і результати дослідження були представлені на таких конференціях: науково-практична конференція «Актуальні питання філології: теоретична та прикладна лінгвістика» (Рівне, 2023), I Всеукраїнська науково-практична заочна Інтернет-конференція «Сучасні технології викладання іноземних мов та інтерпретації текстів світової літератури» (Острог, 2021), XXV наукова викладацько-студентська конференція «Дні науки» (Острог, 2020), II Міжнародна науково-практична конференція «Modernization of the educational system: world trends and national peculiarities» (Каунас, Литва, 2019), Міжнародної науково-практична конференція «Сучасні тенденції та фактори розвитку педагогічних та психологічних наук» (Київ, 2019), II Всеукраїнська наукова конференція «Освіта і наука в умовах глобальних трансформацій» (Дніпро, 2018), Міжнародна мультидисциплінарна конференція «Science and Technology of the Present Time: Priority Development Directions of Ukraine and Poland» (Воломін, Польща, 2018).

Список публікацій здобувача

1. Савчук В. А. Історичний міф: психологічні аспекти в рамках міждисциплінарного підходу. *Теорія і практика сучасної психології*. Запоріжжя, 2019. №2. Т.1. С.170–176.
2. Савчук В. А. Національна самосвідомість: огляд психологічних концепцій *Наукові записки. Національного університету «Острозька академія»*. Серія «Психологія». Острог, 2017. Вип. 5. С.147–157.
3. Савчук В. А. Психологічні особливості інтегративної функції міфу в контексті його зіставлення з історією. *Психологічні перспективи*. 2019, Вип. 34. С. 219-231.
4. Savchuk, V. A. The Interrelation Between National Self-Consciousness And Historical Myths. *Наукові записки. Національного університету*

- «Острозька академія» Серія «Психологія». Острог : Видавництво Національного університету «Острозька академія», 2019. С.9–15.
5. Savchuk, V., Balashova, O. The National Policy of Ukraine and the Question of Unity of the Ukrainians: 30 Years of Experience and Its Effectiveness through the Indicators of National Self-Consciousness of the Youth. *Education and Upbringing of Youth in New Realities: Perspectives and Challenges, Youth Voice Journal*. 2022. Vol. II. Pp.77–91.
 6. Balashova, O., Savchuk V. Electoral Participation and National Identity: Searching for Common Ground. *Youth Voice Journal: Young People In Education*. 2021. Vol. 2. Pp.21–33.
 7. Atamanenko, A., Savchuk, V. Political Mythology in The Foreign Policy Strategy of the Russian Federation: The Perception of the Youth of Ukraine and Russia. *Inequality, Informational Warfare, Fakes and Self-Regulation in Education and Upbringing of Youth, The Youth Voice Journal*. 2023. Vol.III. Pp. 57–67.
 8. Savchuk, A. The influence of historical myths on sense of community. *International Multidisciplinary Conference «Science and Technology of the Present Time: Priority Development Directions of Ukraine and Poland»*, Wolomin, (19–20 October 2018). Volume 6. Wolomin : Izdevnieciba «Baltija Publishing», 2018. Pp. 37–40.
 9. Савчук В. А. Взаємозв'язки історичних міфів та пам'яті. *Освіта і наука в умовах глобальних трансформацій* : матеріали II Всеукраїнської наукової конференції (м. Дніпро, 26–27 жовтня 2018 р.). Дніпро : СПД «Охотнік», 2018. Ч.ІІ. С. 279–281.
 10. Савчук В. А. Роль міфу у формуванні характеру особистості. *Сучасні тенденції та фактори розвитку педагогічних та психологічних наук* : матеріали міжнародної науково-практичної конференції (м. Київ, 1–2 лютого 2019 р.). Київ : ГО «Київська наукова організація педагогіки та психології», 2019. Ч. 3. С. 84–86.

11. Savchuk, V. A. Contrast Aspect Of Myth Implementation In Character Formation. *Modernization of the educational system: world trends and national peculiarities* : Materials of the 2nd International scientific conference (Kaunas, Lithuania, 22 February 2019). Kaunas : Baltija Publishing, 2019. Pp. 50–52.
12. Савчук В. А. Міфологізація феномену «Великої гри» у романі Р. Кіплінга «Кім». *Актуальні питання філології: теоретична та прикладна лінгвістика* : Матеріали науково-практичної конференції (м. Рівне, 26–27 травня 2023 р.). Одеса : Видавництво «Молодий вчений», 2023. С.15–17.